

Полозенко Д.В.,

доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України,
завідувач відділу бюджетних
видатків соціальної сфери
та економічного розвитку
Науково-дослідного фінансового інституту
ДННУ “Академія фінансового управління”

Квітко Н.О.,

старший науковий співробітник
лабораторії моніторингу
соціальних процесів
Науково-дослідного інституту
праці і зайнятості населення

ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Проаналізовано програми соціального захисту сільського населення, що фінансуються за рахунок коштів різних видів бюджетів, а також власних доходів селищних і сільських бюджетів. Особливу увагу приділено фінансуванню соціальних програм за рахунок коштів районних бюджетів. Сформульовано окремі пропозиції щодо впорядкування системи соціальної підтримки сільського населення.

The authors analyze social protection programs for the rural population which are funded at the expense of finances from the different forms of budgets, as well as incomes of rural budgets. Special attention is attached to the social programs of financing at the expense of district budgets. Also formulated are separate propositions of how to regulate the system of social support to the rural population.

Ключові слова: соціальний захист сільського населення, державні гарантії, джерела покриття витрат, фінансування витрат, грошова соціальна допомога.

Однією зі складових соціальної політики будь-якої держави є забезпечення прав і гарантій людини у сфері рівня життя, підтримка найуразливіших верств населення (хворі, інваліди, люди похилого віку, багатодітні сім'ї та ін.). Державна політика соціального захисту населення — це діяльність держави, спрямована на запровадження системи заходів правового, соціально-економічного й організаційного характеру для забезпечення життя людини на рівні стандартів сучасного розвитку суспільства. У ст. 24 Конституції України зазначено, що не може бути обмежень щодо рівня соціального захисту людини, зокрема за ознаками місця проживання¹.

Станом на кінець 2010 р. в Україні налічувався 28 471 сільський населений пункт: 1306 селищ і 27 165 сіл². За статистичними даними протягом другої половини ХХ ст. кількість жителів українського села невпинно зменшувалася, набувши

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: [Електр. ресурс]. — <http://zakon.rada.gov.ua>.

² <http://www.rada.gov.ua/zakon/new/ADM/d01.rtf/>

сталої тенденції. При цьому протягом 1990-х років скорочувалася як абсолютна чисельність сільського населення, так і його частка в загальній чисельності населення країни. Так, у 1991 р. у сільській місцевості проживало 16,3 млн осіб, або 32,3 % загальної чисельності населення, у 2003-му — 15,7 млн (32,2 %), у 2010 р. — 14,4 млн осіб (31,4 %). Якщо за останні сім років загальна чисельність населення України зменшилася на 3,8 в. п., то темп падіння чисельності сільського населення був удвічі більшим — скорочення становило 7,9 в. п. При цьому процес старіння сільського населення відбувається інтенсивніше, ніж міського. Якщо в містах частка громадян пенсійного віку становила 23 %, то в селах — 26,7 %.

Унаслідок старіння населення посилюється демографічне навантаження на громадян працездатного віку. Станом на початок 2010 р. на кожну 1000 працездатних у країні припадало 265 дітей і 412 осіб старшого віку, тобто 777 непрацездатних осіб або утриманців. У селах демографічне навантаження становило 792 особи: 312 дітей і 480 осіб у віці, старшому за працездатний, що у 1,5 раза більше, ніж у містах³.

Протягом останніх десятиріч загострилися й соціальні проблеми: відбувається руйнація соціальної інфраструктури села, зросло безробіття, більшість сільського населення опинилася за межею бідності, оплата праці в сільському господарстві залишається набагато нижчою, ніж в інших галузях економіки. Частка населення з місячним середньодушовим доходом нижче прожиткового мінімуму залишається ще досить великою серед мешканців сіл: у січні — вересні 2008 р. вона становила 27 % і залишилася на тому самому рівні у січні — вересні 2010-го. У містах цей показник становив 13 %.

Слід зауважити, що розмір пенсійного забезпечення жителів сіл у 2009 р. становив 84,5 % цього показника у країні, у промислових регіонах — близько 80 % середнього рівня в регіоні. Протягом 2007—2009 рр. середній розмір пенсії зріс на 71 %, у сільській місцевості — лише на 61,1 %.

Теоретичні питання щодо соціальної сфери села, а також відтворення ресурсів для праці досліджували в різних аспектах багато вітчизняних науковців, які пропонували й напрями розв'язання соціальних проблем. Однак особливості соціального захисту сільського й міського населення, визначення джерел відповідних витрат, взаємозв'язку і взаємозалежності економічного й соціального розвитку залишаються широким полем для дослідження.

У визначенні політики соціального захисту держави істотними є джерела фінансування соціальних видатків — бюджетні й позабюджетні кошти. Джерелами покриття витрат на здійснення соціального захисту через його організаційно-правові форми є кошти бюджетів усіх рівнів, кошти загальнообов'язкового державного соціального страхування та підприємств і організацій.

³ Офіційний сайт Держкомстату України. Розділ “Населення”: [Електр. ресурс]. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети й завдань, виконання яких пропонує і здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій, визначений як *бюджетна програма*⁴. В аналітичних і статистичних документах застосовується функціональна класифікація видатків бюджету.

Основним документом, згідно з яким до бюджету включаються видатки за окремими бюджетними програмами у сфері соціального захисту населення, є Бюджетний кодекс України⁵. До речі, у новій редакції Кодексу, прийнятій у липні 2010 р., розширено перелік видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення, які здійснюються з районних бюджетів і бюджетів міст республіканського АР Крим і обласного значення та враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів (ст. 89). Значно розширено обсяг видатків на надання пільг і компенсацій окремим категоріям населення, у т. ч. за службовою або професійною ознакою (статті 89, 90 Кодексу), які раніше включалися до відповідного розділу: так, видатки на пільги працівникам освіти включалися до видатків на освіту, працівникам охорони здоров'я — до видатків на охорону здоров'я тощо. Отже, згідно із Законом про Державний бюджет України на відповідний рік кошти на соціальний захист сільського населення передбачаються з таких джерел:

— у *державному бюджеті*: на державні спеціальні пенсійні програми, у т. ч. спрямовані на осіб (військовослужбовцям рядового сержантського та старшинського складу строкової служби, військовослужбовцям та особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та іншим особам), а також державні програми соціальної допомоги (протезування, інші програми та заходи для інвалідів, щорічна разова грошова допомога ветеранам Великої Вітчизняної війни, державні програми і заходи стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї тощо);

— у *бюджеті АР Крим і обласних бюджетах*: на державні програми соціального захисту й соціального забезпечення (допомога по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу; виплати компенсації реабілітованим; утримання дитячих будинків-інтернатів, будинків-інтернатів для престарілих та інвалідів, притулків для неповнолітніх; навчання і трудове влаштування інвалідів); республіканські АР Крим і обласні програми й заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї тощо;

— у *районних бюджетах і бюджетах міст республіканського АР Крим і міст обласного значення*: на державні програми соціального захисту (надання допомоги сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям; житлові субсидії населенню; надання пільг ветеранам війни та праці, іншим категоріям населення; виплата допомоги на

⁴ Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 № 538-р: [Електр. ресурс]. — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

⁵ Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-IV: [Електр. ресурс]. — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам); державні програми соціального забезпечення (утримання притулків для неповнолітніх, територіальних центрів і відділень соціальної допомоги на дому); програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї; районні (міські) програми соціального захисту населення.

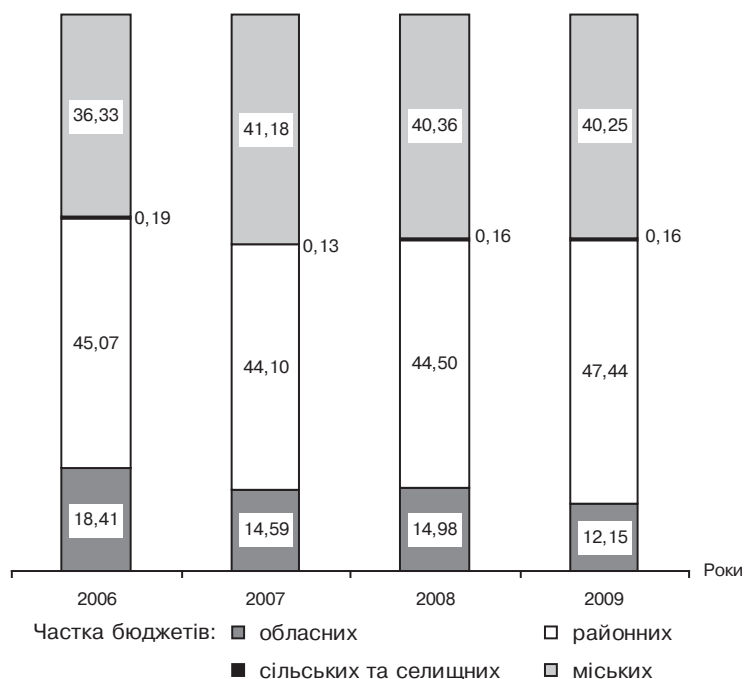
Усі вищенаведені видатки, які здійснюються з відповідних бюджетів, ураховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Розрахункові показники обсягів видатків загального фонду місцевих бюджетів, спрямованих на соціальний захист населення (на окремі напрями витрат), визначаються за формулою, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 05.09.2001 № 1195 (зі змінами й доповненнями), виходячи із загальних ресурсів зведеного бюджету України на відповідний рік.

Крім названого, на соціальний захист і соціальне забезпечення населення здійснюються витрати із селищних та сільських бюджетів, які не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, тобто провадяться за рахунок власних доходів. У новій редакції Бюджетного кодексу цей перелік напрямів витрат доповнено утриманням закладів соціального захисту для бездомних громадян, центрів соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань; компенсаційними виплатами за пільговий проїзд окремих категорій громадян; компенсаціями фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування й потребують сторонньої допомоги (ст. 91).

У загальному обсязі коштів місцевих бюджетів, що спрямовуються на соціальний захист населення, частка загального фонду *сільських та селищних бюджетів* у 2006—2009 рр. була незначною і становила 0,19—0,16 % (рис.). Загалом, за даними Державного казначейства України, у 2007 р. на фінансування видатків, пов'язаних із соціальним захистом населення, із загального фонду сільських і селищних бюджетів було спрямовано 23,3 млн грн, або 127,4 % відповідного обсягу витрат попереднього року, у 2008-му — 33,4 млн (143,7 %), у 2009 р. — 35,3 млн грн (105,5 %). Таким чином, доходимо висновку: фінансовий вплив сільських і селищних громад, які краще за всіх обізнані з проблемами й потребами односельців, є вкрай незначним.

В Україні за рахунок коштів сільських і селищних бюджетів у 2008 р. було профінансовано 19 програм із соціального захисту населення, у 2009-му — 17. При цьому лише фінансування програми “Інші будинки-інтернати для літніх людей та інвалідів” провадилося виключно за рахунок коштів названих бюджетів. Ці кошти в безумовному порядку спрямовувалися на соціальний захист саме сільського населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Найбільша частка в названих витратах припадає на місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення. Так, у 2009 р. інші видатки на

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Рис. Частка місцевих бюджетів у фінансуванні видатків на соціальний захист населення, %

соціальний захист населення, у т. ч. ветеранів війни та праці й неповнолітніх, становили 69,1 % у сільських і селищних бюджетах, 9,8 % видатків припадало на утримання центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, 6 % — на заходи з реалізації регіональних програм відпочинку й оздоровлення дітей, 7,3 % — на утримання місцевих установ соціального захисту (територіальних центрів і відділень соціальної допомоги на дому, будинків-інтернатів для літніх людей та інвалідів, інших установ).

Таким чином, загальний обсяг витрат на соціальний захист сільського населення України за рахунок коштів сільських і селищних бюджетів становив: у 2007 р. — 26,3 млн грн, у 2008-му — 37,7 млн, у 2009 р. — 39,1 млн грн. Як бачимо, спостерігається темп росту видатків бюджетів, спрямованих на соціальний захист сільського населення у 2007—2008 рр. (123,1 і 143,4 %), та деяке уповільнення у 2009 р. через загальну кризу економіки країни (103,7 %). При цьому позитивним є те, що обсяги загального фонду названих бюджетів зростали більшими темпами, ніж спеціального: 127,4 % — у 2007 р., 143,7 % — у 2008-му та 105,5 % — у 2009 р.

Доречно зауважити, що для оперативного реагування на виниклу в допомозі потребу сільських жителів при зміні їхнього соціального й матеріального стану (поповнення сім'ї, інвалідність, скрутні життєві обставини, стихійні лиха тощо) з

метою вчасного надання відповідного виду допомоги слід посилити роль саме цих видів місцевих бюджетів. Для цього необхідно законодавчо розширити їхні права і зміцнити податкову базу.

Основним джерелом фінансування програм соціального захисту сільського населення є *районні бюджети*. За звітними даними Державного казначейства України, у 2006—2009 рр. частка витрат районних бюджетів за цим напрямом коливалася від 45,07 до 47,44 %. Така тенденція є позитивною, оскільки наближає джерела фінансування заходів із соціального захисту сільського населення й соціальних послуг безпосередньо до споживачів. Усього у 2009 р. за рахунок загального фонду районних бюджетів було профінансовано 50 програм соціального захисту населення (у 2006-му — 48). Загальна сума витрат становила 10 661,5 млн грн проти 4397,6 млн у 2006 р. Отже, зростання відбулося майже у 2,5 раза.

Саме з районних бюджетів фінансується значна частина витрат, пов'язаних із наданням державної допомоги й пільг в оплаті за спожиті послуги окремим категоріям населення за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету. Слід зауважити, що в державному бюджеті України відсутнє чітке розмежування витрат за напрямками їх спрямування. Так, витрати, пов'язані з фінансуванням державної соціальної допомоги, перемежуються з витратами на соціальний захист окремих категорій населення (ветеранів війни, дітей, молоді та ін.) і на соціальні послуги (утримання інтернатних установ, територіальних центрів, притулків тощо). Причиною такої неузгодженості є те, що при переході до програмно-цільового методу бюджетування кодування бюджетних програм провадилося традиційно — з огляду на головних розпорядників бюджетних коштів, а не на напрями витрат.

Якщо в районних бюджетах згрупувати програми за напрямом їх витрат, можна виділити шість основних груп. Це, зокрема, витрати:

- пов'язані з наданням пільг у оплаті за спожиті послуги окремим категоріям населення (ветерани війни та праці й прирівняні до них, чорнобильці, інші);
- пов'язані з наданням державної допомоги (сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, іншим);
- пов'язані з реалізацією програм і заходів соціального захисту сім'ї, дітей та молоді;
- пов'язані з утриманням установ і закладів соціального захисту населення (інтернатні установи, територіальні центри, притулки, кризові центри для окремих груп населення тощо);
- на фінансову підтримку громадських організацій інвалідів і ветеранів;
- інші витрати на соціальний захист населення.

Темп росту витрат у цих групах упродовж 2007—2009 рр. не був рівномірним. Так, за даними Державного казначейства України, обсяг витрат на надання окремим категоріям населення пільг в оплаті за спожиті послуги за аналізований період зменшився з 1083,9 млн грн у 2006 р. до 730 млн. у 2009-му, або на 32,7 %.

Водночас обсяг витрат на надання державної допомоги зріс більше ніж утричі — із 2793,7 млн грн до 8927,7 млн. Більше ніж удвічі збільшився також обсяг інших витрат, які спрямовувалися на соціальний захист сільського населення.

Отже, у загальному обсязі витрат районних бюджетів на соціальний захист населення найбільша частка припадає на надання населенню різного виду державної допомоги (у 2009 р. — 83,7 % усіх витрат районних бюджетів на соціальний захист).

Аналіз структури витрат районних бюджетів на надання державної допомоги свідчить, що частка витрат районних бюджетів на державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям у 2009 р. становила 83,2 % усіх бюджетних витрат на це, а на надання державної допомоги сім'ям із дітьми — 51,4 %. Зазначене свідчить про те, що основними отримувачами допомоги малозабезпеченим сім'ям є саме жителі села: туди спрямовується й більший обсяг державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам — 52,8 % загальних витрат (нагадаємо, що частка сільського населення в Україні у 2009 р. досягала лише 31,8 %).

Фінансування витрат на утримання установ і закладів, що надають соціальні послуги мешканцям районів, — територіальні центри й відділення соціальної допомоги на дому, центри й заклади по роботі із сім'ями, жінками, дітьми та молоддю, притулки для неповнолітніх та інші заклади, — становить 8,2 % загальної суми витрат. На районні бюджети припадає 19,8 % усіх видатків державного бюджету України, пов'язаних із фінансуванням програм і заходів соціального захисту сім'ї, дітей та молоді.

Щодо обсягу витрат на соціальний захист сільського населення, які провадяться з *обласних бюджетів*, то в цьому разі можна визначити лише розрахункову суму.

Витрати загального фонду обласних бюджетів на соціальний захист населення України (без міст Києва та Севастополя) у 2007 р. становили 1287 млн грн, у т. ч. на соціальний захист сільського населення, за нашими розрахунками, — 442,1 млн грн. У 2008 р. ці суми становили 578,7 млн, у 2009-му — 585,6 млн грн.

Дані аналізу свідчать, що найбільша частка витрат обласних бюджетів припадає на утримання установ соціального забезпечення, де надають соціальні послуги всім мешканцям відповідного регіону. Так, у 2009 р. із загального фонду обласних бюджетів на це було спрямовано 75,9 % загальних відповідних витрат, у т. ч. на інтернатні установи для інвалідів і людей похилого віку — 67,2 %.

Держкомстат України не надає офіційних даних щодо чисельності населення в містах районного підпорядкування, і тому визначення обсягу витрат районних бюджетів на соціальний захист сільського населення здійснено розрахунково. Так, наші підрахунки свідчать, що на соціальний захист сільського населення із загального фонду місцевих бюджетів було спрямовано: у 2007 р. — 8219 млн грн, у 2008-му — 10 160,1 млн, у 2009 р. — 11 282,4 млн грн. Високий на початку цього періоду темп росту обсягу таких витрат (176,1 % у 2007 р.) значно уповільнився

й у 2009-му становив 111 %. У загальному обсязі витрат на соціальний захист цього року найбільше зросли витрати на надання державної допомоги, досягши 124,5 %. Це пояснюється, в основному, політикою держави в галузі соціального захисту населення — підвищенням величини прожиткового мінімуму й пов'язаних з нею розмірів соціальної допомоги. Водночас обсяги витрат на реалізацію програм і заходів соціального захисту сім'ї, дітей та молоді зменшилися порівняно з 2008 р. на 7,8 %.

Крім коштів загального фонду місцевих бюджетів на фінансування витрат із соціального захисту населення спрямовуються й кошти спеціального фонду — переважно власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, та кошти громадян — споживачів соціальних послуг (плата за отримані соціальні послуги, частина призначених пенсій тощо). Так, у 2007 р., відповідно до звітів Державного казначейства України про виконання місцевих бюджетів, до спеціального фонду надійшло 54,3 млн грн як плата за послуги, що надаються бюджетними установами галузі соціального захисту населення. Із них: 32,3 млн грн, або 59,5 % загальної суми, — це кошти, що їх отримують бюджетні установи від господарської та/або виробничої діяльності; 19,3 млн грн, або 35,5 %, — плата за послуги, що надаються цими установами згідно з їх функціональними повноваженнями; 2,4 млн грн, або 4,4 %, — плата за оренду майна зазначених установ; 0,3 млн грн, або 0,6 %, — кошти, отримані бюджетними установами від реалізації майна.

Слід зазначити, що в Україні рівень захищеності населення, яке проживає в різних регіонах країни, не є однаковим. Існують відмінності у рівні витрат, які припадають на одного жителя, не лише між містом і селом, а й між окремими регіонами. Не останню роль у добробуті сільських жителів відіграють програми соціально-економічного й культурного розвитку регіону, які щорічно затверджують місцеві органи влади. Одними з основних завдань реалізації цих програм є підвищення соціальної захищеності населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці, зменшення негативного впливу кризових явищ у економіці на соціально вразливі верстви населення.

На практиці на рівень витрат місцевих бюджетів на соціальний захист населення, що припадають на одного жителя, впливають: демографічна ситуація в регіоні, рівень зайнятості, структура економіки, рівень цін, наявність і розвиток інфраструктури соціальних послуг, фінансова спроможність відповідних бюджетів тощо. Для аналізу рівня витрат місцевих бюджетів на соціальний захист населення, що припадали на одного жителя в Україні у різних її регіонах (позначимо цей показник як m), пропонуємо застосувати формули:

$$m_m = V_{об}/S + V_m/S_m;$$

$$m_c = V_{об}/S + V_{цнл}/S_{цнл},$$

де m_m — річні бюджетні витрати на соціальний захист населення, що фактично припадають на одного міського жителя регіону;

m_c — річні бюджетні витрати на соціальний захист населення, що фактично припадають на одного сільського жителя регіону;

$V_{об}$ — річні витрати обласного бюджету на соціальний захист населення;

V_m — річні витрати міських бюджетів (міст Києва та Севастополя, міст республіканського АР Крим, обласного та районного підпорядкування) на соціальний захист населення;

$V_{сїл}$ — річні витрати районних, сільських і селищних бюджетів на соціальний захист населення;

S — чисельність населення регіону;

S_m — чисельність міського населення регіону;

$S_{сїл}$ — чисельність сільського населення регіону.

Через відсутність офіційних статистичних даних, як зазначалося вище, обчислення показника m проведено з певною похибкою. Разом із тим застосування єдиної методики дає змогу зробити аналіз щодо рівня відносних витрат місцевих бюджетів на соціальний захист міського й сільського населення в регіонах країни (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що на соціальний захист жителів села спрямовується в середньому вдвічі більше коштів місцевих бюджетів, ніж на жителів міст. Показник співвідношення витрат на одного сільського й одного міського жителя у 2009 р. є найвищим в Тернопільській області — 3,2, найнижчим — в АР Крим — 1,5.

Щодо показника m для сільського населення, то він становив в Україні у 2009 р. в середньому 892,3 грн на рік, або 74,4 грн на місяць. Хоча він і збільшився порівняно з 2008 р. на 21,6 %, але, без сумніву, залишається дуже низьким. Разом із тим 18 областей і АР Крим у 2009-му не досягли й цього обсягу витрат. Наприклад, витрати місцевих бюджетів на соціальний захист, що припадали на одного сільського жителя в АР Крим, становили лише 703,8 грн на рік, або 78,9 % середнього рівня. Водночас у Харківській, Рівненській і Волинській областях цей показник у 2009 р. перевищив 1000 грн на рік і становив, відповідно, 1063,8, 1047,2 і 1023,8 грн.

Слід відзначити, що у згаданих регіонах, де показник m є найбільшим, економічні, демографічні, географічні й інші характеристики дуже різняться. Отже, причиною того, що у 2009 р. регіони досягли найбільшої величини цього показника, можна вважати встановлення пріоритетів економічного й соціального розвитку регіонів на посилення соціального захисту сільського населення.

Стосовно напрямів *видатків державного бюджету* на соціальний захист сільського населення, то слід відзначити, що вони є специфічними. Найбільшу частку становлять видатки на соціальний захист пенсіонерів: у 2009 р. — 47,9 млрд грн, або 93 % загального фонду державного бюджету на цю мету, із них на сільське населення припадало понад 15 млрд грн (табл. 2).

Обсяг видатків загального фонду державного бюджету на соціальний захист сільського населення має тенденцію до росту — на плюс 74,7 в. п. упродовж

Таблиця 1. Річні витрати місцевих бюджетів на соціальний захист населення (у грн на одну особу)

Регіон (область, місто)	2008				2009			
	Міста	Села й селища	Співвідно- шення витрат	Темп росту на селі, %	Міста	Села й селища	Співвідно- шення витрат	Темп росту на селі, %
Україна	355,0	733,6	2,1	124,9	414,6	892,3	2,2	121,6
АР Крим	365,3	567,8	1,6	128,4	460,2	703,8	1,5	123,9
Вінницька	295,8	624,1	2,1	121,5	354,5	741,8	2,1	118,9
Волинська	372,1	843,0	2,3	131,8	453,6	1023,8	2,3	121,4
Дніпропетровська	398,6	682,0	1,7	121,8	486,2	865,2	1,8	126,9
Донецька	401,0	648,4	1,6	128,7	493,6	801,7	1,6	123,6
Житомирська	364,2	759,6	2,1	121,0	449,8	942,1	2,1	124,0
Закарпатська	272,9	616,9	2,3	127,6	347,3	802,1	2,3	130,0
Запорізька	359,9	701,2	1,9	122,6	433,0	856,1	2,0	122,1
Івано-Франківська	305,4	652,3	2,1	125,3	382,8	821,5	2,1	126,0
Київська	331,9	788,7	2,4	120,9	386,1	990,2	2,6	125,6
Кіровоградська	329,8	722,2	2,2	124,9	414,0	874,4	2,1	121,1
Луганська	367,0	753,1	2,1	125,5	436,7	959,8	2,2	127,4
Львівська	299,8	691,9	2,3	123,8	374,6	859,3	2,3	124,2
Миколаївська	358,0	713,4	2,0	129,0	424,1	861,0	2,0	120,7
Одеська	342,4	674,5	2,0	134,1	428,0	835,4	2,0	123,8
Полтавська	365,4	652,1	1,8	119,1	438,6	825,0	1,9	126,5
Рівненська	294,9	852,0	2,9	134,5	365,2	1047,2	2,9	122,9
Сумська	362,6	642,0	1,8	117,5	429,8	768,7	1,8	119,7
Тернопільська	213,4	682,6	3,2	124,5	260,2	834,0	3,2	122,2
Харківська	338,8	840,2	2,5	123,0	412,5	1063,8	2,6	126,6
Херсонська	292,5	673,8	2,3	129,5	364,5	846,9	2,3	125,7
Хмельницька	365,4	662,6	1,8	122,9	427,2	830,6	1,9	125,4
Черкаська	357,4	655,1	1,8	118,7	425,0	784,8	1,8	119,8
Чернівецька	270,0	627,6	2,3	130,7	335,9	768,6	2,3	122,5
Чернігівська	323,0	745,5	2,3	122,4	378,7	886,6	2,3	118,9
м. Київ	60,6	—	—	—	453,0	—	—	—
м. Севастополь	379,8	—	—	—	459,2	—	—	—

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Таблиця 2. Видатки державного бюджету на соціальний захист сільського населення

Напрямок витрат	2007			2008			2009		
	Державний бюджет, млн грн	Витрати, що припадають на сільське населення (32,3 %)*		Державний бюджет, млн грн	Витрати, що припадають на сільське населення (32,3 %)*		Державний бюджет, млн грн	Витрати, що припадають на сільське населення (32,3 %)*	
		усього	на одну особу, грн		усього	на одну особу, грн		усього	на одну особу, грн
Соціальний захист, у тому числі:	29 220,3	9 379,7	629,5	50 798,3	16 707,9	1 115,8	51 517,5	16 382,6	1 122,1
на випадок непрацездатності	845,4	271,4	18,2	928,1	299,8	20,4	580,6	184,6	12,6
пенсіонерів	24 238,9	7 780,7	522,2	40 258,6	13 002,9	884,2	47 912,8	15 236,3	1 043,6
ветеранів війни та праці	380,4	122,1	8,2	412,5	133,2	9,1	409,6	130,3	8,9
сім'ї, дітей та молоді	52,0	16,7	1,1	77,0	24,9	1,7	70,1	22,3	1,5
безробітних	100,0	32,1	2,2	9,5	3,1	0,2	7,9	2,5	0,2
інших категорій населення	2 460,0	789,7	53,0	8 148,3	2 631,9	179,0	2 157,0	685,9	47,0
Допомога у вирішенні житлового питання	950,8	305,2	20,5	585,0	277,1	18,9	278,6	88,6	6,1
Дослідження і розробки у сфері соціального захисту	19,5	6,3	0,4	23,2	7,5	0,5	21,5	6,8	0,5
Інша діяльність у сфері соціального захисту	173,3	55,6	3,7	85,0	27,4	1,9	79,4	25,2	1,7

* Частка сільського населення.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

2007—2009 рр. При цьому на соціальний захист кожного сільського жителя у 2009 р. припало, за нашими розрахунками, майже на 500 грн більше, ніж у 2007-му.

З огляду на загальну орієнтацію нашої держави на створення громадянського суспільства слід зазначити, що соціальний фактор розвитку сільських територій є домінуючим у формуванні оновленого сільського середовища, а економічна складова повинна розглядатися як інструмент досягнення поставлених цільових орієнтирів розвитку цієї сфери.

Водночас проведений аналіз свідчить, що суми, які виділяє держава на соціальний захист сільського населення, є доволі незначними. Протягом останніх трьох років на одного сільського жителя щорічно виділялися лише 1—2 тис. грн. Лівова частка фінансування відповідних видатків припадає на місцеві бюджети, в основному районні. Зважаючи на проблеми, які існують сьогодні на селі, можна констатувати, що бюджетні кошти, які в останні роки виділяються на соціальний захист жителів села, не відповідають існуючій потребі. Тому в умовах обмеженості бюджетних ресурсів система соціального захисту сільського жителя потребує значного вдосконалення для підвищення її адресності й ефективності. Нині матеріальна соціальна підтримка сільського населення, яку держава здійснює у трьох основних формах (соціальні пільги, соціальна допомога й житлові субсидії), є досить складною. Тому потрібно впорядкувати цю систему, зокрема, шляхом запровадження електронної соціальної картки й у сільській місцевості.

Зростання обсягу спеціального фонду бюджету також є одним із шляхів збільшення обсягу фінансування витрат на соціальний захист сільського населення. Для цього необхідно впорядкувати існуючі платні послуги із соціального обслуговування окремих категорій жителів села й запровадити нові.